

ارزیابی محیطی کتابخانه های عمومی وابسته به

نهاد کتابخانه های عمومی کشور از دیدگاه

کتابداران بر اساس معیارهای نظام آراستگی 5S

فاطمه نوشین فرد

استادیار علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران
Nooshinfar2000@yahoo.com

مهديه محمدامینی (نویسنده مسئول)

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی واحد علوم و تحقیقات تهران
Amini_mahdieh@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۱/۱۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۹/۱۲

چکیده

هدف: هدف مقاله حاضر، ارزیابی محیطی کتابخانه های عمومی استان کرمان وابسته به نهاد کتابخانه های عمومی کشور از دیدگاه کتابداران بر اساس معیارهای نظام آراستگی 5S است.

روش: روش پژوهش، پیمایشی ارزیابانه و جامعه پژوهش، کتابداران کتابخانه های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه های عمومی کشور در استان کرمان است که شامل ۱۵۴ زن و ۵۳ نفر مرد می شود. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه است. بدین منظور پرسشنامه ای حاوی ۷۷ مؤلفه برای کتابداران طراحی گردید. **یافته ها:** یافته های پژوهش حاکی از آن است که کتابداران کتابخانه های عمومی استان کرمان، محیط کتابخانه ها را از لحاظ سازماندهی مواد و وسایل خوب و مثبت ارزیابی کردند. متأسفانه در رابطه با معیار نظم و ترتیب در کتابخانه های عمومی مورد مطالعه، کتابداران عدم رضایت خود را از این معیار ابراز داشتند. ۸۰ درصد کتابداران پاسخگو، رعایت معیار پاکیزگی را در کتابخانه های خود مثبت و قابل قبول دانستند. همچنین ۶۰ درصد اظهار کرده اند که معیار استانداردسازی در کتابخانه های استان رعایت شده و نظر مثبتی در این زمینه داشتند. در خصوص معیار پنجم یعنی مشارکت و انضباط کاری، ۴۲ درصد کتابداران نظر قابل قبولی در این زمینه ابراز داشته و نحوه عمل و همکاری خود و سایر همکاران و کتابداران در محیط کتابخانه ها را قابل قبول ارزیابی کردند.

اصالت/ارزش: تاکنون در ایران از معیارهای نظام آراستگی 5S برای ارزیابی محیطی کتابخانه های عمومی استفاده نشده است. کاربرد این معیارها در ارزیابی محیطی همه کتابخانه های عمومی، و تلاش برای نزدیک شدن به سطح بالایی از این معیارها، محیط های ارزشمندی چون کتابخانه های عمومی که محل مراجعه عموم مردم است را بهبود خواهد بخشید.

کلیدواژه ها: کتابخانه های عمومی، نهاد کتابخانه های عمومی کشور، ارزیابی محیطی، نظام آراستگی 5S

مقدمه

انسان ذاتاً دوستدار محیطی آراسته و پاکیزه و منظم است. این محیط علاوه بر آرامش روحی می‌تواند قابلیت‌های مادی و معنوی فرد را نیز افزایش دهد. بنابراین، همانطور که ما در منزل شخصاً به نظافت می‌پردازیم، لازم است در محیط کار نیز خود را از این قاعده مستثنی ندانیم و در مورد نظافت وسایل و محیط کار به عنوان بخشی از فعالیت روزمره خود، جدی و پایبند باشیم (توسلی، ۱۳۸۶).

کتابخانه‌های عمومی کشور نیز به عنوان یکی از محل‌های کاری نیاز به این توجه و دقت نظر دارد چرا که به عنوان مکانی که عموم مردم مخاطب آن هستند و همه چیز در آن از طبقه‌بندی و نظم و رده خاصی پیروی می‌کند، می‌بایست در امر سازمانی و اداری نیز از نظام و الگویی خاص برای نظم بخشیدن به امور اداری و پاکیزگی محیطی پیروی کند تا بیش از پیش در رسیدن به هدف خود یعنی جلب رضایت مراجعه‌کننده و رسیدن وی به بهترین و مناسب‌ترین اطلاعات در کمترین زمان نائل آید.

انسان امروزی در جهانی به سر می‌برد که عمق، دامنه و سرعت تغییراتش بیش از هر زمان دیگر است. رابطه انسان با خود، با دیگران و با محیط کار و زندگی نسبت به گذشته دچار تغییراتی اساسی شده است. آثار و تبعات این تغییر و تحول در همه جنبه‌ها و ابعاد جامعه امروزی و نیز در واحدهای تولیدی و خدماتی کشور مشهود است.

در مراکزی مانند کتابخانه‌ها، انجام درست کار یا استفاده درست از منابع، تجهیزات و امکانات به خصوص امری بسیار ضروری است. لذا جهت کاهش قیمت تمام شده، جلوگیری از اتلاف انرژی، بهبود بهره‌وری، و نهادینه کردن نظم، کتابخانه‌ها نیاز به استفاده از روش‌هایی جهت کاهش ضایعات و اتلاف‌ها و افزایش کارایی دارند. بخشی از روش‌های بهره‌گیری، عبارت از نظام‌های مدیریت کیفی است که در میان آنها نظام "5S" (سازماندهی، نظم و ترتیب، پاکیزگی، استانداردسازی و انضباط) به لحاظ آنکه زمینه را برای سود جستن و استفاده بهینه از منابع در اختیار می‌نهد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. امروزه فرایند برنامه‌ریزی علمی مبتنی بر سه اصل عمده است:

1. Symmetry of the Work place 5S (Sort, Straighten, Sweep, Standardize, Self- Discipline)

۱. شناخت علمی وضعیت گذشته و موجود؛
۲. ترسیم وضعیت مطلوب و اهداف تحقق‌پذیر؛
۳. شناخت راه‌های ممکن برای حرکت از وضعیت موجود به طرف وضعیت مطلوب با توجه به محدودیت‌ها و مقدورات (عریان، ۱۳۸۵).

برای دستیابی به اهداف و آرمان‌های کاری و جلب نظر مراجعان، باید ابتدا زمینه و شرایط لازم برای دستیابی به آن را فراهم آورد. ایجاد شرایط مطلوب در محیط کار و زندگی کاری، در صورت به خدمت گرفتن تکنیک‌ها و اصولی مانند 5S و همچنین تدوین برنامه دقیق زمان‌بندی شده میسر خواهد بود.

بازگشتی‌های امانت که در قسمتی تلنبار شده، وجود مواد و اقلام اضافی روی میز پذیرش کتابخانه، نبودن هر چیزی در جای خود، پاره شدگی و آسیب دیدن کتاب‌ها و سایر مواد کتابخانه‌ای به دلیل بی‌نظمی در چیدمان، دوباره کاری‌ها در فرایند آماده‌سازی کتاب (خصوصاً کندن چسب و برچسب کتاب‌ها و آسیب زدن به جلد کتاب)، عدم آراستگی ظاهری کتابخانه و مواردی از این دست می‌تواند نشان از ضرورت به کارگیری نظام 5S در کتابخانه‌ها باشد (تفرشی، ۱۳۸۸).

نظام آراستگی 5S

نظم و آراستگی از مهم‌ترین پارامترهای دستیابی به موفقیت در سازمان‌هاست. معنی لغوی آراستگی علاوه بر زینت دادن، به معنی نظم و ترتیب دادن نیز هست (معین، ۱۳۸۲). معنی لغوی نظم نسبتاً صریح و روشن است. نظم در لغت به معنی آرایش، ترتیب و توالی است. یعنی قراردادن اشیاء در محل‌های مناسب با ترتیب مطلوب به نحوی که بتوان به بهترین وجه از آنها استفاده نمود. در واقع نظم و ترتیب راهی برای دستیابی و به کار بردن اشیاء مورد نیاز در اسرع وقت و در حداقل زمان ممکن و بدون جست‌وجوهای بیهوده است (چلبی، ۱۳۸۲).

حفظ آراستگی و بهسازی فردی از نشانه‌های ایمان نیز هست که در آئین دینی ما بسیار تأکید شده است. بسیاری از اتلاف‌های زمانی و یا هزینه‌های پنهان سازمانی در نظام اداری از بی‌توجهی به اصول نظام آراستگی محیط کار حاصل می‌شود که به نوبه خود بر کارایی،

اثر بخشی و بهره‌وری سازمان‌ها تاثیر گذار است. با ایجاد و پایه‌ریزی دقیق این اصول می‌توان از اتلاف برق، انرژی و ... دوباره کاری‌ها، تأخیرها، نارضایتی‌ها و موارد دیگر که به دفعات در محیط‌های کاری مشاهده می‌شود به صورت جدی جلوگیری نمود (کاشانی، ۱۳۸۴).

نظام 5S در زبان فارسی به سازماندهی محیط کار نیز شناخته می‌شود و همان‌طور که از نام آن پیداست از حروف اول پنج کلمه ژاپنی حاصل گردیده است. این پنج کلمه نشان‌دهنده پنج مرحله پیاده‌سازی 5S است. مرحله اول که به سازماندهی معروف است به شناسایی و دسته‌بندی اقلام اشاره دارد، این مرحله مخفف کلمه Seiri^۱ بوده و نخستین گام اجرای 5S است. مرحله دوم مرحله نظم و ترتیب است. در این مرحله سازماندهی و مرتب‌سازی اقلام در محیط کار مدنظر است. این مرحله مخفف کلمه Seition^۲ است. مرحله سوم اجرای 5S، پاکیزگی است و در این مرحله تمیز کردن و نظافت محیط کار، لباس پرسنل، لوازم، ماشین‌آلات و غیره مدنظر است. این مرحله مخفف کلمه Seiso^۳ در زبان ژاپنی است. مرحله چهارم اجرای نظام 5S، مرحله استانداردسازی است که هدف آن حفظ و نگهداری فعالیت‌های انجام شده در سه مرحله پیاده‌سازی نظام 5S انجام می‌گیرد. این مرحله مخفف کلمه Seiketso^۴ است. مرحله نهایی، انضباط است. هدف از اجرای این مرحله، تداوم و نهادینه شدن نظام 5S در سازمان و ایجاد یک روحیه نظم و انضباط فردی در سازمان است. این مرحله مخفف کلمه Shitsuke^۵ است (جعفریان، ۱۳۸۹). در پژوهش حاضر هر یک از ۵ شاخص مذکور به مؤلفه‌های ریزتری در پرسشنامه تقسیم شده که شاخص سازماندهی بیشتر به وجود یا عدم وجود فضاها یا تجهیزات سازمان‌دهنده می‌پردازد، نظم و ترتیب شامل مؤلفه‌هایی است که به نظم و تناسب جایگیری مواد و اشیاء توجه دارد، پاکیزگی شامل مؤلفه‌های مربوط به تمیزی و نظافت محیط کتابخانه است، استانداردسازی شامل مؤلفه‌هایی از که از استاندارد بودن وسایل و تجهیزات پرسش می‌کند، و انضباط به مؤلفه‌های مربوط به رعایت زمان‌های انجام امور مختلف توجه دارد.

پرسش‌های اساسی

پرسش‌های اساسی پژوهش حاضر به شرح زیر است:

۱. ارزیابی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان وابسته به نهاد

1. Sort

2. Straighten

3. Sweep

4. Standardize

5. Self-Dicipline

کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، از سازماندهی مواد در کتابخانه چگونه است؟

۲. ارزیابی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، از نظم و ترتیب در محیط کاری کتابخانه چگونه است؟

۳. ارزیابی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، از پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه چگونه است؟

۴. ارزیابی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، از استانداردسازی محیط کاری در کتابخانه چگونه است؟

۵. ارزیابی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، از انضباط و مشارکت همکاران خود در کتابخانه چگونه است؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع پیمایشی ارزیابانه بر اساس معیارهای نظام آراستگی 5S در محیط کتابخانه‌های عمومی استان کرمان است. جامعه پژوهش شامل تمامی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان، وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور هستند که بدون در نظر گرفتن درجه تحصیلی و نوع رشته تحصیلی در این پژوهش وارد شده‌اند. این افراد طبق آمار اعلام شده بخش آمار و اطلاعات اداره کل کتابخانه‌های عمومی استان کرمان در سال ۱۳۹۰ شامل ۱۵۴ زن و ۵۳ مرد هستند.

پرسشنامه پژوهش (سیاهه‌وارسی) به مدت دو هفته به وسیله پست الکترونیکی اداری کتابداران که از سوی اداره کل کتابخانه‌های عمومی استان کرمان در اختیار پژوهشگر قرار گرفت، بین کتابداران توزیع شد که ۷۶ درصد پرسشنامه‌ها در وقت تعیین شده برگشت داده شد.

یافته‌ها

یکی از شاخص‌های اساسی تفکیک کتابخانه‌ها نوع درجه‌بندی آنهاست. با توجه به این مطلب که این پژوهش در صدد ارزیابی محیطی کتابخانه‌ها است و این امر از دیدگاه کتابداران آنها سنجیده می‌شود، تعداد و نوع تجهیزات، فضای اختصاص یافته به کتابخانه، تعداد کتابداران، و ... بر این دیدگاه اثر می‌گذارند و این تفکیک کمک بسیاری به تحلیل نتایج از طریق پرسشنامه‌های توزیع شده بین کتابداران خواهد گذاشت.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد تعداد کتابداران شاغل بر اساس درجه‌های کتابخانه‌های عمومی استان کرمان

درصد اعتباری	فراوانی	درجه
۲۳/۳	۳۷	مرکزی
۶/۳	۱۰	استاندارد
۳/۱	۵	۳
۹/۴	۱۵	۴
۲۲/۶	۳۶	۵
۱۴/۵	۲۳	۶
۱۰/۷	۱۷	۷
۰	۰	۸
۰	۰	۹
۱۰/۱	۱۶	روستایی
۱۰۰	۱۵۹	تعداد کل

کتابخانه‌های عمومی در ۱۱ درجه مرکزی، استاندارد، کتابخانه‌های درجه ۱ تا ۹ و کتابخانه‌های روستایی درجه‌بندی شده‌اند. مهمترین معیارهای این درجه‌بندی مترآژ، تعداد اعضا، میزان امانت، و جمعیت حوزه خدماتی آن کتابخانه بوده است. اطلاعات مندرج در جدول ۱ توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌دهندگان در مورد متغیر درجه کتابخانه را نشان می‌دهد که گویای این امر است که بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان یعنی ۳۷ نفر (۲۳/۳ درصد) را کتابداران شاغل

در کتابخانه‌های مرکزی و کمترین فراوانی یعنی ۵ نفر (۳/۱ درصد)، مربوط به کتابخانه‌های درجه ۳ است.

در مورد جنسیت پاسخ‌دهندگان، اطلاعات جدول ۲ نشان می‌دهد که بیشترین درصد از جمعیت پاسخ‌دهندگان یعنی بیش از ۷۴ درصد آنان را زنان تشکیل می‌دهند.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد کتابداران پاسخ‌دهنده بر اساس جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۴۰	۲۵/۱۵
زن	۱۱۹	۷۴/۸۵
تعداد کل	۱۵۹	۱۰۰

البته باید خاطر نشان کرد که در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان، مردان بیشتر مسئولیت‌های اداری و اجرایی را که نوع متفاوتی از کار کتابداری است بر عهده دارند. پرسش اول در این مورد است که کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، سازماندهی مواد در کتابخانه‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنند. جدول ۳ شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر سازماندهی مواد در کتابخانه را نشان می‌دهد:

جدول ۳. توزیع شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر سازماندهی مواد در کتابخانه‌ها

نمرات	سازماندهی
میانگین	۷۰.۲۴۱۴
میانه	۷۳.۰۰۰۰
نما	۷۷.۰۰
انحراف معیار	۱۱.۳۸۵۴۷
دامنه تغییرات	۵۷.۰۰
حداقل	۳۶.۰۰
حداکثر	۹۳.۰۰

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، پایین‌ترین نمره سازماندهی مواد در کتابخانه نمره ۳۶ و بالاترین نمره ۹۳ است. نمره تکراری سازماندهی مواد در کتابخانه برابر با ۷۷ است. نمره سازماندهی مواد در نیمی از کتابخانه‌ها مساوی یا کمتر از ۷۳ و نیمی دیگر بیش از آن است. متوسط نمره نمونه آماری سازماندهی مواد در کتابخانه برابر با ۷۰.۲۴ است. در ارزیابی کلی از متغیر نمره سازماندهی مواد در کتابخانه باید اذعان داشت که نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، حکایت از وضعیت مطلوب این متغیر در نمونه مورد مطالعه می‌کند.

پرسش دوم در این باره است که کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، نظم و ترتیب محیط کاری کتابخانه‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنند. جدول ۴ در مورد شاخص‌های مرکزی و پراکندگی شاخص مذکور است:

جدول ۴. توزیع شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر نظم و ترتیب در کتابخانه‌ها

نظم و ترتیب	نمرات
۵۹.۳۱۲۹	میانگین
۵۹.۰۰۰۰	میانه
۷۶.۰۰	نما
۱۲.۹۲۳۲۷	انحراف معیار
۵۴.۰۰	دامنه تغییرات
۲۹.۰۰	حداقل
۸۳.۰۰	حداکثر

همانطور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، پایین‌ترین نمره نظم و ترتیب در محیط کاری کتابخانه، نمره ۲۹ و بالاترین ۸۳ است. نمره تکراری نظم و ترتیب در محیط کاری کتابخانه برابر با ۷۶ است. نمره نیمی از کتابخانه‌ها به لحاظ نظم و ترتیب مساوی یا کمتر از ۵۹ و نیمی دیگر بیش از آن ارزیابی شده است. میانگین نمره نمونه آماری نظم و ترتیب در محیط کاری کتابخانه برابر با ۷۰.۲۴ ارزیابی شده است. در ارزیابی کلی متغیر نمره نظم و ترتیب در محیط کاری کتابخانه باید اذعان داشت که نزدیک نبودن این متغیر به توزیع نرمال حکایت از وضعیت نامطلوب این متغیر در نمونه مورد مطالعه دارد.

پرسش سوم پژوهش در این باره است که کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنند. جدول ۵ به نمرات این شاخص می‌پردازد:

جدول ۵. توزیع شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه‌ها

نمرات	پاکیزگی محیط کاری
میانگین	۱۱۸.۴۸۵۷
میانه	۱۲۰.۵۰۰۰
نما	۱۳۴.۰۰
انحراف معیار	۱۷.۴۵۶۰۰
دامنه تغییرات	۸۰.۰۰
حداقل	۷۹.۰۰
حداکثر	۱۵۹.۰۰

همانطور که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود، پایین‌ترین نمره پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه، نمره ۷۹ و بالاترین نمره ۱۵۹ است. همچنین، نمره تکراری پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه برابر با ۱۳۴ است. نمره پاکیزگی محیط کاری نیمی از کتابخانه‌ها مساوی یا کمتر از ۱۲۰ و نیمی دیگر بیش از آن ارزیابی شده است. میانگین نمره نمونه آماری پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه برابر با ۱۱۸.۴ محاسبه شده است. در ارزیابی کلی از متغیر نمره پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه باید اذعان داشت که نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، از وضعیت مطلوب این متغیر در نمونه مورد مطالعه حکایت می‌کند.

پرسش چهارم پژوهش در این مورد است که کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان کرمان، شاخص استانداردسازی محیط کاری در کتابخانه را چگونه ارزیابی می‌کنند. جدول ۶ درباره نمرات ارزیابی این شاخص است:

جدول ۶. توزیع شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر استانداردسازی محیط کاری در کتابخانه‌ها

استانداردسازی محیط کاری	نمرات
۴۸.۱۱۷۲	میانگین
۴۹.۰۰۰۰	میانه
۵۰.۰۰	نما
۷.۴۳۸۱۷	انحراف معیار
۳۷.۰۰	دامنه تغییرات
۲۵.۰۰	حداقل
۶۲.۰۰	حداکثر

همانطور که در جدول ۶ ملاحظه می‌شود، پایین‌ترین نمره استانداردسازی محیط کاری در کتابخانه، نمره ۲۵ و بالاترین نمره ۶۲ است. نمره تکراری (نما) استانداردسازی محیط کاری در کتابخانه برابر با ۵۰ است. نمره استانداردسازی محیط کاری نیمی از کتابخانه‌ها مساوی یا کمتر از ۴۹ و نیمی دیگر بیش از آن ارزیابی شده است. متوسط نمره نمونه آماری استانداردسازی محیط کاری در کتابخانه برابر با ۴۸/۱۱ است. در ارزیابی کلی از متغیر نمره استانداردسازی محیط کاری در کتابخانه باید اذعان داشت که نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، از وضعیت مطلوب این متغیر در نمونه مورد مطالعه حکایت دارد.

پرسش پنجم پژوهش در این باره است که کتابداران جامعه مورد مطالعه انضباط و مشارکت همکاران خود در کتابخانه‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنند. جدول ۷ به ارائه آمارهایی در این خصوص می‌پردازد:

جدول ۷. توزیع شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر انضباط و مشارکت همکاران

انضباط و مشارکت همکاران	نمرات
۴۲.۹۰۰۰	میانگین
۴۳.۰۰۰۰	میانه
۴۶.۰۰	نما
۸.۹۴۱۸۳	انحراف معیار
۴۰.۰۰	دامنه تغییرات
۲۰.۰۰	حداقل
۶۰.۰۰	حداکثر

همانطور که در جدول ۷ ملاحظه می‌شود، پایین‌ترین نمره انضباط و مشارکت همکاران در کتابخانه، نمره ۲۰ و بالاترین نمره، ۶۰ است. نمره تکراری انضباط و مشارکت همکاران در کتابخانه برابر با ۴۶ شده است. نمره انضباط و مشارکت همکاران برای نیمی از کتابخانه‌ها مساوی یا کمتر از ۴۳ و نیمی دیگر بیش از آن ارزیابی شده است. متوسط نمره نمونه آماری انضباط و مشارکت همکاران در کتابخانه برابر با ۴۲.۹۰ است. در ارزیابی کلی از متغیر نمره انضباط و مشارکت همکاران در کتابخانه باید اذعان داشت که نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، از وضعیت مطلوب این متغیر در نمونه مورد مطالعه خبر می‌دهد.

نتیجه‌گیری

استان کرمان در مجموع دارای ۱۰۱ کتابخانه با ۲۰۷ نفر کتابدار است. البته تعداد کل پرسنل با احتساب کارکنان اداری ۲۵۹ نفر است که چون در این پژوهش تنها نظر ارزیابانه کتابداران مدنظر بوده است، صرفاً ۲۰۷ کتابدار جامعه پژوهش را تشکیل دادند. از بین ۲۰۷ پرسشنامه‌ای که از طریق پست الکترونیکی کتابداران بین آنان توزیع شد تعداد ۱۵۹ پرسشنامه تکمیل و برگشت داده شد که بیشترین طیف پاسخ‌دهندگان کتابداران کتابخانه‌های مرکزی و کمترین پاسخ‌دهندگان مربوط به کتابداران کتابخانه‌های درجه ۳ بودند. علت این امر حضور شبکه اینترنت و دسترسی سریع و همچنین بالا بودن تعداد نیروهای کتابدار در کتابخانه‌های مرکزی نسبت به سایر کتابخانه‌ها است. تعداد پاسخ‌دهندگان مرد ۴۰ و زنان ۱۱۹ بود. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که ۷۰ درصد از کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان کرمان محیط کتابخانه‌های محل اشتغال خود را از لحاظ رعایت و انجام مولفه‌های مربوط به معیار سازماندهی مثبت ارزیابی کرده‌اند که نشان از وضعیت مطلوب این متغیر در نمونه مورد مطالعه دارد. نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، از وضعیت مطلوب این متغیر در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان حکایت دارد. در واقع کتابخانه‌های عمومی استان کرمان در تعیین معیارهایی برای حذف اشیاء و وسایل غیرضروری، به کارگیری روش‌هایی برای تعیین اولویت‌ها، حذف عوامل آلوده‌کننده، استفاده بهینه از فضای محیط کار، استفاده بهینه از تجهیزات، یافتن علل معایب و به‌طور کلی سازماندهی، تفکیک، دسته‌بندی و رعایت تناسب مکان اقسام و اشیاء، عملکرد خوبی داشته‌اند. در ارتباط با معیار نظم و ترتیب در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان باید

اظهار داشت نتایج این پژوهش نشان‌دهنده رعایت نکردن این معیار در محیط کتابخانه‌های مورد مطالعه و عدم توافق کتابداران در مورد نظم و ترتیب در محیط کاری آنهاست. ارزیابی کلی از این معیار، وضعیت نامطلوب این متغیر را در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان نشان می‌دهد که لازم است به این امر توجه بیشتری شود. بر اساس یافته‌های پژوهش سورانی‌نیک در سال ۱۳۸۷ بسیاری از اتلاف‌های زمانی و یا هزینه‌های پنهان سازمانی در نظام اداری به دلیل بی‌توجهی به اصول نظام آراستگی محیط کار بوده که به نوبه خود بر کارایی، اثربخشی و بهره‌وری سازمان‌ها تأثیرگذار است. با ایجاد و پایه‌ریزی دقیق این اصول می‌توان از اتلاف، دوباره کاری‌ها، تأخیرها، نارضایتی‌ها و موارد دیگر که در محیط‌های کاری بسیار مشاهده می‌شود، به طور جدی جلوگیری نمود و لذا اگر این اصول در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان رعایت شود، با توجه به نتایج پژوهش سورانی‌نیک (۱۳۸۷) می‌تواند از هدر رفتن و اتلاف‌ها جلوگیری نماید. یافته‌های این پژوهش در خصوص معیار پاکیزگی نشان‌دهنده این است که ۵۱ درصد از کتابداران، محیط کتابخانه‌های خود را در استان کرمان از لحاظ معیار پاکیزگی و رعایت این مؤلفه مثبت ارزیابی نموده‌اند. در ارزیابی کلی از متغیر نمره پاکیزگی محیط کاری در کتابخانه باید اذعان داشت که نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، از وضعیت مطلوب این متغیر در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان حکایت دارد. یافته‌های این پژوهش در خصوص معیار استانداردسازی نشان داد که ۶۱ درصد پاسخ‌دهندگان به این پرسش از رعایت این مؤلفه در کتابخانه محل اشتغال خود ابراز رضایت کرده و آن را مثبت ارزیابی کرده‌اند. اما با توجه به مخالفت تعدادی معتناهی از کتابداران، نیاز است تا مسئولان کتابخانه‌ها و مدیران بیشتر به این مسئله که در روند حیات کتابخانه‌ها نقش بزرگی دارد توجه نموده و کتابداران را ملزم به رعایت استانداردهای کاری و رفتاری نمایند. در ارزیابی کلی از متغیر نمره استانداردسازی باید اذعان داشت که نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، از وضعیت مطلوب این متغیر در کتابخانه‌های عمومی استان کرمان حکایت دارد. در واقع با توجه به گفته گرابان^۱ (۲۰۰۸) می‌توان گفت که استانداردسازی، یکی از روش‌های نظام آراستگی محیط کار است که برای کاهش اتلاف زمان می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

همچنین یافته‌ها نشان از این دارد که در محیط کتابخانه‌های عمومی استان کرمان مشارکت کارکنان در محیط کاری و رعایت انضباط در کتابخانه محل اشتغال آنان از طرف

---

1. Graban

خود ایشان مثبت ارزیابی شده است. ۵۶ درصد از کتابداران رعایت این معیار را در کتابخانه‌ها مثبت ارزیابی کرده‌اند. در ارزیابی کلی از متغیر نمره انضباط و مشارکت همکاران در کتابخانه باید اذعان داشت که نزدیک بودن این متغیر به توزیع نرمال، از وضعیت مطلوب این متغیر در نمونه مورد مطالعه خبر می‌دهد. طبق یافته‌های پژوهش ابوطالبی (۱۳۸۱) برای هرچه بهتر شدن انضباط کارکنان باید رفتارها و عادت‌های مثبت را استاندارد نمود، آموزش و ارتباطات صحیح برقرار نمود، از مشارکت همه کارکنان در انجام امور بهره‌برد، مسئولیت‌پذیری را در بین کارکنان ترویج داد، و استانداردسازی را با مشارکت کامل افرادی که عملاً درگیر کار هستند انجام داد. به نظر می‌رسد که کتابخانه‌های عمومی استان کرمان در مواردی چون مشارکت دادن کارکنان در ایجاد عادات صحیح و پیروی از مقررات، عادت به برقراری ارتباط به نحو صحیح و کنترل نتایج آن، زمینه‌سازی فرهنگ خود انضباطی در محیط کار، نهادینه کردن فرهنگ بهره‌وری، جلب نظر مشتریان و افزایش تعلق سازمانی عملکرد خوبی داشته است.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که با وجود ناشناخته بودن معیارهای نظام آراستگی در بین کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان کرمان و متولیان و مسئولان این امر، محیط کتابخانه‌های عمومی استان کرمان از نظر رعایت معیارها و انطباق محیط با این اصول در شرایط مناسبی قرار دارد و تنها در معیار نظم و ترتیب، محیط کتابخانه‌های مورد مطالعه نیاز به توجه بیشتر و رعایت مولفه‌های گفته شده در سياه‌وارسی دارد و پیگیری‌های جدی‌تری را می‌طلبد. طبق یافته‌های مسرور (۱۳۸۷) بین اجرای نظام 5S و میزان بهره‌وری در سازمان مورد نظر رابطه معناداری وجود داشت و بین بعد و قبل از اجرای این نظام تفاوت‌هایی موجود بود و بین اجزای سیستم 5S (ساماندهی، نظم، تمیزی، استانداردسازی و انضباط) با افزایش بهره‌وری رابطه خطی برقرار بود. بنابراین با انطباق آن یافته‌ها و یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت اجرای مناسب نظام آراستگی بر اساس برنامه‌های مشخص شده این نظام می‌تواند در کتابخانه‌های عمومی این مکان را در پیشبرد اهداف و جلوگیری از اتلاف‌ها یاری رساند. طبق یافته‌های جهانی (۱۳۸۶) هدف اصلی نظام آراستگی بهسازی فرایندهای سازمان، حذف اتلاف زمان، انرژی و سرمایه سازمان است و این امر در یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که کتابخانه‌های عمومی استان کرمان حتی با عدم اجرای عملی این نظام و آشنایی قبلی با آن و تنها با تکیه بر تجارب مدیریت کتابخانه‌ها در عمل به مؤلفه‌های بسیار عملی و ساده اما منسجم نظام آراستگی 5S موفق بوده‌اند.

پیشنهادها

بر پایه نتایج این پژوهش موارد زیر در راستای فراهم‌آوری شرایط بهتر در کتابخانه‌های عمومی کشور وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی جهت ایجاد محیطی منطبق با استانداردها و جذاب و دل‌انگیز و امن برای مراجعان و کتابداران پیشنهاد می‌شود:

۱. برگزاری دوره‌های آموزشی نظام آراستگی SS در سطح کشوری برای کتابداران؛
۲. تنظیم بروشورهای ساده و آموزشی اولیه نظام آراستگی در بین کتابداران؛
۳. تهیه امکانات و تجهیزات مربوط به کتابخانه‌ها بر اساس نظر کتابداران مجرب و بر اساس اصول و استانداردها؛
۴. ساخت کتابخانه‌هایی با کیفیت برتر ساختمانی و منطبق بر اصول پذیرفته شده جهانی در محیط‌های کتابخانه‌های عمومی؛
۵. پایبندی به این اصل که پاکیزگی یک ارزش محسوب می‌شود و ترویج این ارزش در کتابخانه‌ها؛
۶. برگزاری دوره‌های آموزشی برای شناخت نظام آراستگی در بین کتابداران؛
۷. نصب تابلوها و اعلانات تأکیدی و تشویقی در محیط کتابخانه‌ها برای رعایت معیارهای نظام آراستگی؛
۸. تشکیل کارگاه‌های آموزشی برقراری روابط مؤثر و مناسب در بین کتابداران و تشویق آنان برای انجام ارتباط مناسب با کاربر و همکار.

منابع

- توسلی، محمدحسن (۱۳۸۶). رویکرد جامع به SS. تهران: سارگل.
- پورتال نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور. ۱۳۹۰. بازیابی ۱۸ مهر ۱۳۹۰ از: www.iranpl.ir/Portal/Home/ShowPage.as
- جعفریان، احمد (۱۳۸۹). اصول و روش‌های پیاده‌سازی و ممیزی SS. تهران: مدیران امروز.
- معین، محمد (۱۳۸۲). فرهنگ فارسی. جلد ۱، تهران: دبیر.
- چلیبی، مسعود (۱۳۸۲). جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی. تهران: نی.
- کاشانی، مجتبی (۱۳۸۴). استقرار و پایداری نظام هفت سین صنعتی. تهران: ساز و کار.
- عربیان، رحیم (۱۳۸۵). SS/۵۵ین ماشین تغییر و تحول را دریابیم. تهران: مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران.
- تفرشی، شکوه و صفوی، زینب (۱۳۸۸). امکان سنجی پیاده کردن نظام SS در بخش اطلاع‌رسانی کتابخانه ملی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.

سورانی نیک، غلامرضا (۱۳۸۷). تأثیر آموزش نظام آراستگی محیط به سرپرستان بخش‌های بستری بر الگوی مصرف تجهیزات پزشکی مصرفی منتخب در بیمارستان آیت‌الله کاشانی تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.

ابوطالبی، رضا (۱۳۸۱). 5S. مبنای پیاده‌سازی TQM و رسیدن به Business Excellence. تهران: رضا ابوطالبی.

مسرور، صدیقه (۱۳۸۷). بررسی رابطه نظام آراستگی محیط کار (5S) با بهره‌وری در سازمان جهاد کشاورزی استان فارس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، تهران.

جهانی، ژولیت؛ رضاپور، امیرحسین و لاواری، اکرم (۱۳۸۶). منشور پیاده‌سازی پروژه 5S در بیمارستان کودکان بندرعباس. بازیابی ۲۲ آذر ۱۳۹۰ از: www.hums.ac.ir/tqm/edu/5s.doc

Reference

Grabau, M. (2008). *Lean Health Care*. Retrieved 10 Jun, 2011, from: www.leanblog.org

به این مقاله این گونه استناد کنید:

نوشین فرد، فاطمه و محمدامینی، مهدیه (۱۳۹۱). ارزیابی محیطی کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور از دیدگاه کتابداران بر اساس معیارهای نظام آراستگی 5S. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۸ (۳)، ۳۷۵-۳۸۹.